

4. ЕКОНОМІКА, ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗЯХ

УДК 330.43

*Проф. Г.І. Башнянин¹, д-р екон. наук;
проф. О.О. Кундицький², д-р екон. наук; доц. А.А. Сельський³,
канд. фіз.-мат. наук; доц. Ю.І. Турянський¹, канд. екон. наук*

МАСШТАБНА КАПІТАЛІЗАЦІЙНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Досліджено економічну сутність поняття "капіталізаційна ефективність", що дало змогу виявити природу масштабної капіталізаційної ефективності господарських систем. Виокремлено і проаналізовано основні капіталізаційні типи економічних систем. Розглянуто особливості макро- та мікроекономічних систем, віднесених до певного капіталізаційного типу, які необхідно враховувати в науковому аналізі капіталізаційних процесів у перехідних економіках.

Ключові слова: капіталізаційна ефективність, капіталізаційні типи економічних систем, капіталізація, макроекономічні системи, мікроекономічні системи.

Постановка проблеми. Ступінь чутливості тих чи інших економічних систем до зміни масштабів капіталізації залежить не тільки від їх формацийного, функціонального чи ринкового типу, але й від фактичного рівня капіталізації на сьогодні, тобто від масштабів актуальної капіталізації. Водночас сама по собі вона може виступити як фактор формування капіталізаційної ефективності. Тобто актуальна капіталізація або, точніше, її рівень чи масштаби істотно впливає на потенційну капіталізацію, а точніше – на потенційну капіталізаційну ефективність певних економічних систем. Ця ефективність формується під впливом двох основних факторів: 1) актуальної чи фактичної капіталізації і її масштабів; 2) фактора часу чи тривалості певного ринкового періоду.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Аналіз потенційної капіталізаційної ефективності як окремої і специфічної наукової (і практичної) проблеми потрібно здійснювати "в полі" часового фактора впливу, через нього і в його межах. Абстрактно-часовий аналіз втрачає будь-який сенс, оскільки ми не визначаємо того коридору часу, в межах якого і досліджується потенційна капіталізаційна ефективність. Такий методологічний підхід до наукового аналізу цінних систем був уже реалізований у багатьох публікаціях, зокрема у праці Б. Дубового [1]. Разом з цим окремі проблеми капіталізаційної ефективності господарських систем розглянуто в працях Г. Башнянина [2-3], Н. Брюховецької [4], М. Козоріз [5], В. Горячук [6] та інших вітчизняних економістів.

Мета роботи полягає у виявленні впливу масштабів капіталізації на формування та зміну рівня капіталізаційної ефективності господарських сис-

тем (передусім макроекономічного, а не мікроекономічного порядку). Реалізація цієї мети повинна передбачати виявлення природи масштабної капіталізаційної ефективності господарських систем та їх типологізацію за ознакою ступеня фактичної капіталізації.

Виклад основного матеріалу. На рівень економічної ефективності функціонування господарських систем впливає багато факторів, зокрема такий, як капіталізація, розвиток капіталізаційних процесів. Для відображення характеру, типу, ступеня впливу капіталізації на економічний розвиток ми ввели у науковий обіг поняття "капіталізаційна ефективність". З суто кількісного боку капіталізаційна ефективність зображається як та частина загального (чи диференціального) економічного ефекту, яка виступає як функція розвитку капіталізаційних процесів. Її можна представити двоюко: в інтегральному і диференціальному варіантах. Інтегральна капіталізаційна ефективність – це кількісне співвідношення абсолютних величин економічної ефективності, що формується під впливом розвитку капіталізаційних процесів і загальних масштабів капіталізації. Диференціальна капіталізаційна ефективність – це співвідношення зазначених вище диференціальних величин. Зауважимо, що капіталізацію можна розглядати двоюко: як фактор формування і фактор зміни рівня економічної ефективності функціонування господарських систем. Як фактор формування вона виступає основним параметром, що визначає початковий рівень економічної ефективності, яка своєю чергою виступає виключно як функція капіталізації. Як фактор зміни капіталізація виступає одним з економічних параметрів, що визначає (чи коригує) загальний рівень економічної ефективності функціонування тих чи інших господарських систем.

У дослідженні ефективності капіталізаційних процесів можна виділити принаймні (в теоретичному науковому аналізі, звичайно) три типи капіталізаційної ефективності:

- ретроспективна, яка значною мірою залежить від масштабів базової або ретроспективної капіталізації, тобто тієї капіталізації, що відбувалася у попередні періоди часу;
- актуальна, яка формується під впливом фактичних масштабів капіталізації сьогодні (окрім інших, звичайно, факторів її формування та зміни);
- потенційна, яка залежить від масштабів не актуальної, а потенційної (тієї, що буде надалі).

Ретроспективна капіталізаційна ефективність економічних систем може становити певний інтерес для історичного (ретроспективного) аналізу досліджуваного класу проблем. Вивчення принципів, правил і особливостей формування та зміни актуальної капіталізаційної ефективності може бути цінним для дослідження реального стану справ, визначення того, наскільки ефективно є капіталізація сьогодні, в сучасному ринковому періоді. Для реалізації прогностичних цілей, а також для цілей формування відповідної структурної політики держави (тобто співвідношення між суспільним і приватним секторами економіки) і ринкової (інвестиційної, приватизаційної й ін.) поведінки інших суб'єктів господарювання значно більшу цінність має дослідження принципів і особливостей формування, а також визначення рівня потенційної капіталізаційної ефективності економічних систем.

¹ Львівська КА;² Львівський НУ ім. Івана Франка;³ Національна академія державного управління при Президентові України;

Проведемо типологізацію економічних систем за ступенем їх попередньої (базової чи актуальної) капіталізації. За таким параметром всі економічні системи можна умовно поділити на кілька капіталізаційних типів (рис.).

Рис. Основні капіталізаційні типи економічних систем

Розглянемо докладно кожен із зазначених капіталізаційних типів економічних систем.

Тип 1. Гіпокапіталізовані економічні системи, які дуже слабо капіталізовані. До розряду таких макроекономічних систем можна віднести національні економіки країн колишнього реального соціалізму (СРСР, інших країн соціалістичного табору). Крайньою формою таких гіпокапіталізованих систем можуть бути абсолютно некапіталізовані системи або, інакше, чисті соціалістичні системи. На мікроекономічному рівні до групи гіпокапіталізованих систем можна зарахувати державні підприємства з дуже незначною часткою приватного капіталу (коли державі належить понад 90 % всієї вартості акцій фірми). Зрозуміло, що гіпокапіталізовані системи по-інакшому реагуватимуть на подальшу їх капіталізацію, ніж інші капіталізовані типи систем.

Тип 2. Квазікапіталізовані системи або, інакше, квазікапіталістичні (напівкапіталістичні) системи, які є значно капіталізованішими, але мають значний суспільний чи соціалістичний характер. Тому такі системи можна ще кваліфікувати як квазісоціалістичні (напівсоціалістичні). На нашу думку, такий характер мала вітчизняна перехідна економіка на першому етапі ринкового реформування. На мікроекономічному рівні до квазікапіталізованих чи квазісоціалізованих систем можна віднести ті фірми чи підприємства, в яких частка приватних акцій – близько половини від загальної вартості, але ще не становить 50 %.

Зауважимо, що характер перехідних економік змінюється із переходом від одного до іншого, вищого і зрілішого етапу їх ринкового реформування. На першому етапі (1991-1995 рр.) наша вітчизняна перехідна економіка мала переважно гіпокапіталізований характер, тобто вона була майже соціалістичною за характером. З 1995-2000 рр. і донині вона поступово починає трансформуватися у квазікапіталізовану систему (квазікапіталістичну). Якщо процеси капіталізації і далі поглиблюватимуться, то цілком очевидно буде її еволюція у бік ще більшої капіталізації.

Тип 3. Власне капіталізовані системи, для яких характерний помірний ступінь розвитку процесів капіталізації. Такі системи мають чітко виражений двоїстий характер: вони, з одного боку, ще соціалістичні, а з іншого, – вже капіталістичні. До власне капіталізованих систем належать економіки найрозвиненіших країн Заходу (Франція, Японія й ін.), а також США. А на мікроекономічному рівні – це системи з приблизно однаковою часткою приватного і державного капіталу.

Тип 4. Гіперкапіталізовані системи, в яких процеси формацийної капіталізації набули інтенсивного розвитку і в яких переважає приватний сектор над державним. Такі національні економічні системи формуються в країнах так званого "нового" капіталізму.

Тип 5. Метагіперкапіталізовані системи або майже чисті чи абсолютно чисті (як гіпотетичний і чисто концептуальний варіант) капіталістичні системи, які є крайньою формою розвитку процесів капіталізації. Цілком очевидно, що такі метагіперкапіталізовані системи прямо протилежно реагуватимуть на капіталізацію, ніж, скажімо, гіпокапіталізовані.

Висновки. Оскільки на економічну ефективність потенційної капіталізації впливає вихідний рівень капіталізації певних економічних систем, то для цілей подальшого наукового аналізу зазначеної проблеми варто заздалегідь провести наукову типологізацію цих систем за параметром ступеня розвитку їх вихідної капіталізації. Щоб вирішити це завдання, ми виділили такі капіталізаційні типи економічних систем: гіпокапіталізовані (дуже слабо капіталізовані), квазікапіталізовані (незначно капіталізовані), капіталізовані (значно капіталізовані), гіперкапіталізовані (дуже значно капіталізовані) і метагіперкапіталізовані (надзвичайно сильно капіталізовані) системи. Гіпокапіталізовані системи реагують на подальшу капіталізацію інакше, ніж гіперкапіталізовані чи метагіперкапіталізовані. Капіталізаційний тип більшості перехідних економік залежить від етапу їх ринкового реформування. В Україні національна економічна система на першому етапі її ринкового реформування (1991-2000 рр.) еволюціонує з гіпокапіталізованої в квазі- чи власне капіталізовану. Тому на сьогодні найактуальнішою є проблема виявлення ступеня чутливості і капіталізаційної ефективності гіпокапіталізованих та квазікапіталізованих (чи власне капіталізованих) систем.

Література

1. Дубовий Б.В. Про структуру виробничих систем і проблему виміру інтегральної ефективності їх функціонування: Соціально-економічні дослідження в перехідний період / Б.В. Дубовий // Щорічник наук. праць. – Вип. X. Застосування статистичних методів (регіональний аспект). – Львів : Вид-во ІРД НАН України, 1999. – С. 66-70.
2. Башнянин Г.І. Капіталізація економічних систем: поняття, типи, ефективність / Г.І. Башнянин, Ю.І. Турянський, Н.Я. Юрків // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.1. – С. 148-154.
3. Економічні системи / за ред. Г.І. Башнянина. – Т. 2. – Львів : Вид-во Львів. КА, 2011. – 496 с.
4. Капитализация предприятий: теория и практика : монография / под ред. И. Булеева, Н. Брюховецкой. – Донецк, 2011. – 328 с.
5. Козоріз М.А. Методологічні основи оцінки рівня капіталізації суб'єктів господарювання : монографія / М.А. Козоріз, С.А. Давимука, О.М. Люткевич та ін. / за ред. М.А. Козоріз. – Львів : Вид-во ІРД НАНУ, 2008. – 290 с.

6. Горячук В.Ф. Системный анализ процесса капитализации экономики страны та визначення його як системи / В. Горячук / Теорія та практика державного управління. – 2010. – № 1(28). – С. 270-278.

Башиянин Г. И., Кундицкий А. А., Сельский А. А., Турянский Ю. И.

Масштабная капитализационная эффективность экономических систем

Исследована экономическая сущность понятия "капитализационная эффективность", что позволило выявить природу масштабной капитализационной эффективности хозяйственных систем. Выделены и проанализированы основные капитализационные типы экономических систем. Рассмотрены особенности макро- и микроэкономических систем, относящихся к определенному капитализационному типу, которые необходимо учитывать в научном анализе капитализационных процессов в переходных экономиках.

Ключевые слова: капитализационная эффективность, капитализационные типы экономических систем, капитализация, макроэкономические системы, микроэкономические системы.

Bashnyanyn G.I., Kundytskyi O.O., Selskyi A.A., Turyanskyi Yu.I. Large-scale capitalization efficiency of economic systems

The essence of economic concept "capitalization efficiency" has been investigated which made it possible to identify the nature of large-scale capitalization efficiency of economic systems. The basic capitalization types of economic systems have been singled out and analyzed. The author proves that the peculiarities of the macro-and microeconomic systems of certain capitalization type must be considered while conducting the scientific analysis of capitalization processes of transitional economies.

Keywords: capitalization efficiency, capitalized types of economic systems, capitalization, macroeconomic systems, microeconomic systems.

УДК 330.3

Проф. О.Є. Кузьмін, д-р екон. наук;

доц. О.В. Пирог, канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка"

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Представлено результати дослідження теоретичних аспектів моделей розвитку національного господарства в умовах постіндустріального суспільства. Наведено узагальнену класифікацію моделей економічного розвитку національного господарства за різними ознаками та визначено їх спільні характеристики. Удосконалено секторальну модель національного господарства відповідно до вимог постіндустріального суспільства та запропоновано, що модель розвитку національного господарства України має базуватись на засадах національного прагматизму та враховувати стратегічні цілі, особливості та тенденції розвитку.

Ключові слова: модель, розвиток, національне господарство, постіндустріальне суспільство, теоретичні аспекти.

Актуальність проблеми. Перехід від індустріального до постіндустріального суспільства, становлення інформаційного способу виробництва, посилення дії якісно нового фактора виробництва – інформації та знань, поширення нового, інноваційного, типу розвитку вносять зміни в моделі розвитку національних господарств країн. Становлення нового – постіндустріального суспільства полягає в тому, що порівняно невелика група розвинених

країн перейшла на постіндустріальну стадію, більшість країн залишається на індустріальній і значна частина (зокрема й Україна) – на доіндустріальній стадії розвитку, що зумовлює не лише співіснування різних типів країн, але й їх взаємозв'язок та взаємодію [1, с. 24].

Впроваджувати або адаптувати існуючі моделі розвитку національного господарства провідних країн світу до національного господарства України не можливо, оскільки провідні країни світу (США, Японія, країни ЄС) знаходяться на стадії постіндустріального суспільства – інноваційного розвитку, за оцінкою Міжнародного економічного форуму, тоді як Україна – лише на перехідній стадії від факторного до ефективного розвитку. Однак, під час формування моделі розвитку національного господарства України маємо враховувати теоретичні напрацювання та практичний досвід формування моделей та тенденції їх впровадження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Широке коло питань проблематики формування та становлення моделей розвитку національного господарства в умовах постіндустріального суспільства розробляють провідні вітчизняні та закордонні наукові школи. Розвиток теорії постіндустріального суспільства пов'язують з працями Д. Белла, Й. Шумпетера, В. Іноземцева, С. Глаз'єва, Г. Колодко. Значний внесок у постановку проблематики моделей розвитку національного господарства внесли вітчизняні вчені: В. Гесць, Я. Жаліло, М. Згуровський, Л. Мельник, А. Філіпенко, А. Чухно.

Метою дослідження є узагальнення та уточнення теоретичних аспектів моделей розвитку національного господарства в умовах постіндустріального суспільства, особливу увагу приділено секторальній моделі та неокласичній теорії розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток національних господарств країн світу характеризується стрімкими і значними змінами (глобальні економічні, соціальні та екологічні трансформації) під впливом науково-технічного та соціального прогресу майже у всіх сферах людської діяльності. Все це сукупно зумовило появу нових моделей цивілізаційного розвитку (глобального економічного розвитку та розвитку національних господарств). Термін "модель" в економічній літературі трактують як "... математичний опис об'єкту, а також формула, яка визначає закони його функціонування" [2, с. 14 / за час прогнозування розвитку об'єкта – це модель об'єкта, яка дає змогу отримати інформацію про можливі стани об'єкта в майбутньому і шляхи досягнення цього стану.

У науковій економічній літературі з погляду теорії моделювання і управління виділяють декілька класів моделей (рис. 1).

Вважаємо, що моделі розвитку національного господарства – економіко-математичний опис розвитку національного господарства, яка дає змогу спрогнозувати, на підставі визначених тенденцій, майбутню траєкторію розвитку та визначити шляхи її досягнення у вигляді формули, яка визначає закони його функціонування. Моделі розвитку національних господарств розкривають типові, спільні риси парадигмального, субстаційного змісту, які не підлягають тимчасовим кон'юнктурним змінам і є відносно сталими впродовж тривалого часу.